

Найголовнішою умовою стабільності сім'ї та шлюбу виступає любов. Вона допомагає сім'ї вирішити безліч проблем. А насправді міцною сім'я може стати тільки тоді, коли, крім любові, подружжя об'єднує дружба, повага, відповідальність за свого партнера, спільні цінності та інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т.В. Психология семьи / Т.В. Андреева. - СПб.: Речь, 2010. - 385 с.
2. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: учебное пособие для вузов.-[Изд.4-е.] - М.: «Академический проект»; Трикста, 2008. - 730 с.
3. Шлюб з розрахунку чи по любові — що міцніше? Режим доступу: <http://www.autobum.net/shliub-z-rozrahunku-chi-po-ljubovi-shho-micnishe/>

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ УЧНЯ У ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ SELF-REALIZATION OF THE PUPIL IN COGNITIVE ACTIVITY

Мар'яненко Л.В.,

канд. психол. Наук, старший науковий співробітник,
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Maryanenko L. V.,

candidate of psychological sciences, Senior Researcher
of Psychology Institute named after G.S. Kostyuk of NAES of Ukraine

Основний виклад матеріалу. У психології особистості виокремилася три лінії вивчення особистості, а також три вектори її розвитку: самодетермінація – як самоспричинювання, самопокладання – перша лінія. Самореалізація – як втілення самодетермінації, активність, самоздійснення, самопобудова – друга лінія особистості. Саморозвиток – як саморозгортання, особистісне зростання, саморозкриття – третя лінія особистості. Отже, для того, щоб особистість досягла самореалізації, як другої лінії свого розвитку, має здійснитись самодетермінація, як перша лінія розвитку. Самореалізація залежна як від здійснення першої лінії (самодетермінація), так і від третьої лінії розвитку особистості (саморозвиток). Отже, як наслідок розвитку перших двох ліній (самодетермінація і самореалізація), здійснюється третя лінія розвитку – досягається саморозвиток. [11]. Дослідники відзначають, що самореалізація є справжня і хибна, тобто існує ще й квазісамореалізація. На думку А. Маслоу, справжня самореалізація досягається через самоактуалізацію, а квазісамореалізація відбувається без самоактуалізації, часто самоактуалізацію при досягненні квазісамореалізації заміщає демонстративна акцентуація і неправдиве виконання завдання, приміром, учневі хтось зробив завдання, але він успішно відповів на уроці і одержав гарну оцінку. Самореалізація – це досягнення досконалості у тому, що людина здійснює. Справжня самореалізація має такий результат, який соціальна спільнота визнає як талановитий здобуток людства. (Леонтьев Д.О., 1997). [13]. Людина, перебуваючи у своїй поведінці, або діяльності, завжди змушена робити вибір: пасивність або активність, добро або зло. Свобода визначається як здатність людини самостійно вибирати свою поведінку. Основою здатності до свободи є сформована самодетермінація, – тобто дієві, глибинні переконання будь-якої людини, а також – і учня – про себе і про оточуючий світ. Умовою само детермінації, а також самореалізації (як досягнення і втілення самодетермінації) є наявність особистісного потенціалу. За Леонтьєвим Д.О., характеристиками особистісного потенціалу є: вміння самовизначитися; досягнення саморозвитку; збагачення власного досвіду; досягнення самореалізації в діяльності. Куценко-Лада Г.В. виокремила такі характеристики самореалізаційного потенціалу: активність, розвиток, інтеграція; самодетермінація, саморегуляція, самовдосконалення, цілісність. [1; 11]. Дослідниками виокремлюються наступні етапи самореалізації: 1) потреба в самореалізації; 2) чутливість до проблем (вміння і здатність знаходити і вбачати протиріччя); 3) пізнавальна активність (читання книг, інших джерел) і творча активність (здійснення творчості); 4) здійснення самореалізації (результати досягнення, розв'язання проблем, успіхи). [4]. Але щоб самореалізація відбулася, необхідно, щоб була сформована готовність до самореалізації. У психологічній науковій літературі пропонуються такі елементи готовності: 1) ставлення до себе (усвідомлення своїх можливостей, самооцінка, ідеальний «Образ-Я», відчуття здатності до вирішення «надзавдань», тобто творчих завдань); 2) спрямованість на самореалізацію (бажання суб'єкта займатися творчістю, вирішувати складні проблеми); 3) пізнавальні здібності,

творчі здібності; 4) операційна система (інструментарій), сформованість пізнавальних процесів, інтелектуальних і творчих операцій і вмінь; 5) досвід. [2].

Дослідники визначають три види самореалізації: особистісна, діяльнісна, суспільна. Діяльнісна самореалізація відбувається в межах різних діяльностей або буттєвих площин: духовна, душевна, творча, життєтворча. Діяльнісна самореалізація обов'язковим компонентом включає пізнання. В аспекті вивчення діяльнісної самореалізації можна виокремити дві форми самореалізації: зовнішню і внутрішню. Кудінов С.І. виділяє три види самореалізації: діяльнісну, соціальну, особистісну. При діяльнісній самореалізації самовираження суб'єкта відбувається в різних формах діяльності, як-от: навчальна, пізнавальна, творча, професійна. Формою діяльнісної самореалізації є об'єктивація, результатом - компетентність. При соціальній самореалізації суб'єкт має самовираження при соціальній місії особистості, діяльнісна самореалізація проявляється, здебільшого, у формі персоналізації. Особистісна самореалізація виявляється у формі самовдосконалення, особистісного зростання, саморозкриття особистісного потенціалу. Формою особистісної самореалізації є саморозвиток [8].

На нашу думку, самореалізація будь-якої форми має змістовий, процесуальний і результативний аспекти. Самореалізація передбачає цілісність особистості і її досягнення. Цілісність особистості проявляє себе в тому, що активність особистості відповідає моральним або духовним переконанням особистості [7]. Справжня діяльнісна самореалізація досягається завдяки діяльності саме цілісної особистості, а отже – і самодетермінувальної.

Леонтьєв Д.О. виокремлює такі етапи діяльнісної самореалізації: 1-й етап – самоактуалізація можливостей, активізація здібностей; 2-й етап – завдяки діяльності – матеріалізація та об'єктивація знань, умінь, навичок, результатом чого є підбір матеріалу для вирішення проблеми; 3-й етап – розв'язання поставленого завдання на рівні, як самоактуалізації, так і високих досягнень, успіху [13].

Якщо розглянути питання самореалізації особистості в філософсько-гносеологічному плані, то слід зазначити, що розвиток самореалізації і становлення пізнавальної діяльності взаємообумовлені. Це положення можна розкрити детальніше: для розвитку самореалізації необхідно досягти певної сформованості пізнавальної діяльності, а для становлення і розвитку пізнавальної діяльності необхідним є досягнення і здійснення самореалізації, як діяльнісної, так і особистісної. Самореалізація учня в навчально-пізнавальній діяльності включає в себе матеріальний і ідеальний компоненти, а отже – духовний і виконавчий компоненти, тобто, задум і втілення задуму, що є об'єктивацією. Учень пізнає, узгоджено з власними потребами і може пізнавати саме ту реальність, яка вже залучена у його особистісному досвіді. При пізнавальній самореалізації, або більш точно – самореалізації учня у пізнавальній діяльності – суб'єктом виступає учень, задум учня – це ідеальний об'єкт, і результатом самореалізації учня в пізнавальній діяльності є матеріалізація задуму стосовно пізнавального і ідеалізованого об'єкта.

Лазарєвим В.Ф. виокремлюються такі ланки самореалізації учня у пізнавальній діяльності: 1) формулювання проблем, що можливо на основі таких якостей та вмінь, як: чутливість до проблем, активізація досвіду постановка завдання; 2) пошуково-пізнавальна активність, що здійснюється на основі спрямованості особистості на розв'язання проблем і накопичення нею знань; 3) духовно-творчий етап здійснюється як інсайт, з'явлення рішення пізнавальної проблеми при переробці накопиченого знання, в результаті чого з'являється новий образ пізнавального предмету; 4) об'єктивація, що проявляється як опредмечування і соціалізація продукту творчо-пізнавальної діяльності учня [12]. Бачимо, що в основі самореалізації покладається актуалізація психічних утворень, які здійснюються на основі потенцій особистості і проявляються, як одержання творчого продукту.

Для діагностики самореалізації, більш поглибленого її вивчення доцільно виділити психологічну структуру самореалізації учня в навчально-пізнавальній діяльності. Дослідники вважають, що психологічне дослідження самореалізації має залучати такі аспекти, як: врахування життєвих принципів і смислів, життєвих цінностей, ідеалів, можливостей, досягнень, а також, – самосвідомість у діяльності: мотиви, цілі.

Визначаючи діяльнісну самореалізацію як процес і результат у діяльності, дослідниками пропонуються такі узагальнюючі характеристики її критеріїв: 1) Організаційні – цілі, мотиви, ціннісні орієнтації, усвідомленість умов зростання, рівень досягнень, ставлення до діяльності, бажання пізнавальної діяльності, бажання оволодіти необхідними навичками, вміннями. 2) Діяльнісно-творчі критерії: превалюючі (переважаючі) способи і засоби реалізації обраної пізнавальної (навчальної) діяльності, пізнавальна компетентність (обізнаність), спрямованість на пізнання, самоконтроль, активність, вміння творчо вирішувати завдання, міра реалізації творчого потенціалу особистості. 3) Суб'єктно-особистісні критерії: сформованість суб'єктних якостей, що сприяють особистісному розвитку. 4) Результативно-діяльнісні критерії: результати діяльнісної самореалізації в пізнавальній

діяльності учня; реалізація і застосування знань, вмінь, навичок, практичних дій (Коростильова Л.А., 2004) [9]; (Максименко С.Д., Осьодло В.,І.,2011.).

Отже, можемо зробити передбачення, що: досягнення учнем самореалізації в пізнавальній діяльності передбачає сформованість самої пізнавальної діяльності, а також наявність особистісних якостей, необхідних для самореалізації, важливими з яких є: самодетермінація, критичність мислення, гнучкість мислення, помірна мотивація досягнення. Рівні самореалізації в пізнавальній діяльності залежать від рівнів самодетермінації (конструктивної-деструктивної). Також на самореалізацію певним чином впливають різновиди самодетермінації, які залежать від видів світогляду.

Експериментальний майданчик. Проведення експериментального дослідження здійснювалося нами в ЗОШ №36 м. Києва. Вчитель Жилкіна Ольга Василівна. Для проведення емпіричного дослідження нами були підібрані наступні діагностичні методики та стандартизовані тести: 1) методика «Особистісний диференціал», адаптована співробітниками Інституту ім. В.М. Бехтерева.

Методика містить такі шкали: «Оцінка», «Сила», «Активність»; 2) Методика вивчення потенціалу особистості (Санкт-Петербурзька школа психологічного тестування). Методика містить такі шкали: творчий потенціал, інтелектуальний потенціал, соціальний потенціал особистості [12]. 3) Методика «Мотивація успіху і боязкість невдачі» (А.А. Реана). 3) Методика експресивної діагностики неврозу (за К. Хеком – Х. Хессом). Методика має два показники: висока ймовірність неврозу; низька ймовірність неврозу [3]. 5). Опитувальник Ховарда Гардієра. Діагностує: загальний бал інтелекту, види інтелекту: вербально-лінгвістичний; логіко-математичний, зорово-просторовий, тілесно-кінестетичний, музично-ритмічний, інтерперсональний, інтраперсональний, натуралістичний [6]. 6). Самоактуалізаційний тест (CAT) (Е. Шостром, Ю.Е. Альошина, Л.Я. Гозман, М.В. Заїка, М.В. Кроз) [8]. До діагностування нами залучалися такі шкали: 1) шкала «Гнучкість поведінки», з допомогою якої діагностується ступінь гнучкості суб'єкта в поведінці, а також здібності швидко і адекватно реагувати на зміну в ситуації, у взаємодії з оточуючими людьми, саме в аспекті реалізації цінностей самоактуалізації. Шкали «Ціннісні орієнтації» і «Гнучкість поведінки» доповнюють одна одну, утворюючи «Блок цінностей». Перша шкала характеризує самі цінності, друга - особливості реалізації їх суб'єктом у поведінці і діяльності. По-друге, шкала «Пізнавальні потреби» визначає сутність вираження у суб'єкта прагнення до набуття знань про оточуючий світ. Шкала «Креативність» характеризує вираження творчої спрямованості особистості. Шкали «Пізнавальні потреби» і «Креативність» складають блок: «Ставлення до пізнання». 6). Методика каузальної орієнтації Р. Райана і Е. Десі. З допомогою цієї методики вимірюються три діагностичні показники за такими діагностичними критеріям, як внутрішня, зовнішня та безособова каузальні орієнтації [5]. 7). Методика на креативність Туніка Е.Е. Показники: складність, цікавість, схильність до ризику [6]. Додатково проводилися також авторські анкети: «Самооцінка рівня розвитку пізнавальної діяльності», в опитувальнику є шкала неправди, а також шкали: мотиваційний, операційний, творчий та інші компоненти». Також застосовувалися анкети на самодетермінацію: «Самодетермінація світоглядна» і «Внутрішні умови самодетермінації». Ці методики проходять валідацію.

Висновки. Нами розроблена психологічна структура самореалізації має вмещувати у собі чотири компоненти: мотиваційний, операційний, особистісний та результативний: по - перше, мотиваційний компонент залучає до себе спрямованість на завдання, готовність до самореалізації тощо; по-друге, операційний компонент містить: здібності, пізнавальні процеси, творчий потенціал тощо; по-третє, особистісний компонент залучає до себе ті якості, що сприяють досягненню самореалізації, а саме: самодетермінацію, комплекс якостей, що утворюють психічне і психологічне здоров'я; по-четверте, результативний компонент – це: висока успішність, визнання, розвиткові ефекти особистості. На основі теоретичної структури самореалізації ми розробили шкалу «Самореалізація учня в навчально-пізнавальній діяльності». Також, нами здійснена розробка семантичного простору «Самореалізація».

Перспектива дослідження. В процесі статистичної обробки емпіричного матеріалу, а саме з допомогою кореляційного і факторного аналізів, здійснити опрацювання психологічної структури діяльнісної самореалізації учня в пізнавальній діяльності, а також – перевірку запропонованих методик на валідність і надійність.

ЛІТЕРАТУРА

1). Болотнікова І.В., Завадська Т.В. Цілісність особистості як чинник її самоздійснення / І.В. Болотнікова, Т.В. Завадська // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту Психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2013. – Том У. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 13. - К.: ДП. С. 40-48., с. 46.

2). Горностаї П.П. Готовність особистості до самореалізації як психологічна проблема // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2004. – Т.6. – вип..3, С.105-110.

- 3). Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : [монографія] / Ярослав Гошовський. - Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с., С.469-470.
- 4) Гупаловська В.А. Самореалізація особистості як наукова проблема // Актуальні проблеми психології. – 2002. – Т.1. – 4.7. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. С.37-45.
- 5). Дергачёва О. Е. Личностная автономия как предмет психологического исследования : дис. ... канд. психол. наук / Ольга. Евгеньевна Дергачёва. – М., 2005. –140 с.]
- 6). Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты: Учебное пособие. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2009.].
- 7). Игумен Тихон (Софийчук). Внутренняя целостность и Богопознание. К., 2000., 78 с.
- 8). Козловский О.В. Открой в себе гения / Олег Валериевич Козловский. – Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2005. – С. 376-401; С. 302.
- 9). Коростылёва Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. СПб, 2005
- 10). Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности / С.И. Кудинов //Сибирский педагогический журнал. – Новосибирск: НГПУ, 2007. – №3. – С. 337-346.
- 11). Куценко-Лада Г.В. Психологічний механізм генези ментального досвіду в системі само детермінації особистості // Галина Володимирівна Куценко-Лада // Психологічні чинники само детермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. – С.40-47].
- 12). Лазарев Ф.В. Познание. Творчество. Культура. М., «Знание», 1978. 64с. (Новое в жизни, науке, технике). Серия «Философия».
- 13). Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека /Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С.156-176.

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ ПЕРШОГО ВЧИТЕЛЯ НА АДАПТАЦІЮ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО НАВЧАННЯ

HOW THE FIRST TEACHER'S PERSONALITY INFLUENCES THE JUNIOR STUDENT'S ADAPTATION TO THE PROCESS OF LEARNING

Мезецька О.С.,

бакалавр, практична психологія

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Mezetska O.S.,

bachelor's degree, Practical psychology

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Анотація

Стаття присвячена насамперед, завданнями реформування освіти в Україні: здобуття якісної української освіти, необхідністю підготовки всебічно розвиненої, творчої особистості. В умовах постійних змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, проблема адаптації особистості виступає на перший план. Хоча питання адаптації не є новим, але за умов швидкого зростання ритму і темпу життя, що спричинює підвищення вимог до людини як члена суспільства загалом і як творчої, активної особистості зокрема, дослідження процесу адаптації набуває актуальності. Освітні процеси мають бути спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини, вважати її активним суб'єктом життєдіяльності з певним соціальним досвідом комфортного існування в соціумі.

Ключові слова: адаптація, рівні адаптації, мотивація, рівні навчальної мотивації, криза, дезадаптація, профілактика.

Актуальність проблеми: Сучасна точка зору українських учених щодо процесу адаптації така, що це процес або результат процесу, який передбачає гармонійне, з точки зору індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві,

або адаптація - взаємодія з оточуючим середовищем з приводу опанування нової життєвої ситуації: адаптація як певні форми активності особистості (А.А. Реан, В.А. Петровський, Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьєв, В.В. Аршавський, Г.А. Балл, О.М. Леонтьєв, О.М. Матюшкін, В.С.